

OBRADOVIC NENAD

bradovicnenad93@gmail.com

PhD hallgató (Szegedi Tudományegyetem BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola)

Zsigmond király és Lazarević István despota – A hűbéri viszony keletkezésének idejéről

King Sigismund and despot Stefan Lazarević.
About the time when the vassality began

ABSTRACT

The paper offers us opportunity to form a timeline of the Despots entry in the vassality with the Hungarian King Sigismund. According to our sources the entry happened after Decemeber 18th 1403, and before April 16th 1404, when the despot was referred to as a vasal of King Sigismund in a letter to the Duke of Burgundy.

KEYWORDS

Despot Stefan Lazarević, King Sigismund, Serbo–Hungarian relations, vassal relationship, Johannes de Usk, Zoellus de Nassis, Sitnica

DOI 10.14232/belv.2021.1.4

<https://doi.org/10.14232/belv.2021.1.4>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Obradovic Nenad (2021): Zsigmond király és Lazarević István despota – A hűbéri viszony keletkezésének idejéről. *Belvedere Meridionale* vol. 33. no. 1. 47–53. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Az Ankara mellett elszenvedett vereség (1402) után a szultán fiainak viszálya zavart keltett az Oszmán birodalomban. Ennek következtében ugyan csökkent a Lazarević István államára nehezítő oszmán nyomás, a balkáni rendezetlen viszonyok mégsem ígértek nagyobb biztonságot Szerbia határai számára. Lazarević István (1402-től despota) viszályban állt rokonaival, Branković Vuk utódaival, akik mögött Szulejmán, a birodalom európai részét uraló trón várományosa állt.¹ Szulejmán a Gallipoliban kötött egységben István despotának nem ajánlott semmit az addigi viszonyok fenntartásán túl (kivéve azt az engedményt, hogy a despota nem volt köteles személyesen vezetni a segédszerepeket).² Ennek ellenére a despota, belátva új szövetségkötés szükségességét, szabadabban tudott tárgyalni Luxemburgi Zsigmond királlyal (1387–1437). Korábban is megkísérelte már a szövetségkötést, de sikertelenül.³

Zsigmond király szintén tudatában volt annak, hogy a szövetséges révén távol tudja tartani Magyarországot déli határtól az oszmán portyázókat. A Nikápolynál elszenvedett vereség gyökeres változásokat hozott a magyar balkáni politikában. Az addigi támadó politikát felváltotta a defenzíva.⁴ Zsigmond király szomszédos ütköző államok láncával igyekezett megfékezni a déli határvidék oszmánok általi pusztítását.⁵ A szerb despota-állam ennek a védelmi láncnak a közepén terült el, magába foglalva a Morava völgyében haladó, Konstantinápolyt és Nándorfehérvárt összekötő útvonal jelentős részét. Zsigmond király ebben az időben fejezte be harcát a bárók ligájával, amely megkísérelte megfosztani trónjától, a nápolyi Anjouk javára.⁶ Ezért ebben az időben szüksége volt megbízható emberekre, akiket nemritkán külföldi személyekben talált meg. Tehát mindkét fél számára haszonnal kecsegtetett a szövetség megkötése. Ennek az állapotnak köszönhetően a despota fenntarthatta a kettős hűbéri elkötelezettségét, az oszmánok és Zsigmond király irányában, így biztosítva országának túlélését.⁷

A korszakkal és a szerb–magyar viszonyok alakulásával foglalkozó kutatók a hűbéres viszony keletkezését általában 1403 végére, 1403 és 1404. fordulójára, vagy 1404. elejére helyezték, néha későbbre is.⁸

¹ INALDŽIK 1974. 26–27. ISN II 1982. 67 (J. Kalić). ENGEL 1987. 430. SPREMIĆ 1994. 51. VATEN 2002. 61–69.

² ISN II. 67 (J. Kalić). ENGEL 1987. 431.

³ Előbbi próbálkozásai kudarcba fulladtak 1398-ban, mivel az elégedetlen főurak ezt elárulták a szultánnal azzal az elképzeléssel, hogy tartományurakká válhatnak oszmán segítséggel. A fiatal fejedelmet anyja közbelépése és a szultánnal tett személyes látogatása mentette meg. FILOZOF 1989. 88–90. PURKOVIĆ 1978. 46–47. ISN II, 70. A szerb nemesség ekkori fejlődéséről: ŠUIĆA 1997. 7–24. ŠUIĆA 2014. 21–38.

⁴ Ennek valamelyest ellentmond: SZAKÁLY 1986. 20.

⁵ RADONIĆ 1903, 11. HERCZEGH 1987. 64. ENGEL 1987. 431. PRLENDER 1991. 23–41. ENGEL 2001. 204–206. ROKAI–ĐERE–PAL–KASAŠ 2002. 128.

⁶ MÁLYUSZ 1984. 47–55. ROKAI – ĐERE – PAL – KASAŠ 2002. 128–129. ENGEL – KRISTÓ – KUBINYI 2005. 123–135 (P. Engel).

⁷ ENGEL 1987. 432.

⁸ STANOJEVIĆ 1896. 432–433. IVIĆ 1929. 7. RADONIĆ 1941. 149. ENGEL 1977. 40. PURKOVIĆ 1978. 74. ISN II. 71 (J. Kalić). SZAKÁLY 1986. 23. ČIRKOVIĆ 1997. 188. ROKAI – ĐERE – PAL – KASAŠ 2002. 131. VESELINOVIĆ 2006. 115. KALIĆ 2012. 98. GAŠPAROVIĆ 2016. 49.

Annak a kérdésnek a megválaszolására, hogy mikor jöhetett létre a hűbéres viszony, csak szórványos forrásanyag áll rendelkezésre. Legjelentősebb elbeszélő forrásunk a Bölcs Konstantin (Konstantin Filozof) által megírt Lazarević István életrajza (*Žitije despota Stefana Lazarevića*). Bár formája a középkori szerb žitijenak, azaz a szentek életét elbeszélő egyházi szövegeknek, felel meg, Konstantin a despotát sokkal inkább államférfiként és vitézként írja le, míg a vallási motívumok háttérbe szorulnak.⁹ Számunkra hátrányos, hogy Konstantin nem foglalkozott különösebben az időrenddel, mivel előfordul, hogy az eseményeket nem kronológia szerint beszéli el, bonyolult nyelvezete, pedig, gyakran nehézzé teszi az értelmezést. Elbeszélő források közé lehet sorolni a szerb letopisi nevű szövegeket is, amelyek leginkább a nyugati annalesekhez hasonlíthatnak.¹⁰

Elbeszélő források mellett léteznek diplomatikai kútfők is, amelyek segítségünkre lehetnek ennek a kérdésnek a megválaszolásában.

Egyik támpontunk Zsigmond király 1404. április 16-ai levele Fülöp burgundi herceghez.¹¹ Benne – többek között – a despotát is megemlíti. Róla a következőket mondja: *dominus Stephanus, despotus dux Rossyae...potestati et dominio nostro se subdens...* Utána megjegyzi, hogy már küzd a törökökkel és a király más ellenfeivel. Tehát a legvalószínűbb *terminus ante quem* 1404. április 16.

Kérdéses marad viszont továbbra is a *terminus post quem*. Ehhez fontosnak bizonyulhat Zsigmond király levele küldöttei, Zoellus de Nassis, budai várnagy (*Zoellus de Nassis, castellanus budensis*) és Uski János, pozsonyi és pécsi prépost (*Johannes Quinqueecclesiensis et Posoniensis ecclesiarum prepositus*) számára,¹² István despotához és annak testvéréhez, Vuk úrhoz (*gospodin*).¹³ Ez a levél, annak ellenére, hogy szövegét korábban már kiadták, kevés figyelmet keltett a kutatók körében.¹⁴ A szóban forgó kútfő szerint a két követ megbízást kapott azoknak a pontoknak az ügyében amelyeket előbb a despota képviselőinek átadtak Budán (*super quibuscu(n)que factis, negociis et agendis utilitatem et bonum tam n(ost)r(u)m et regni n(ost)ri Hungarie quam ip(s)orum et regni sui Servie et Rascie hinc inde concernentibus et sp(eci)aliter super hiis que in capitulis n(ost)ris sigillo n(ost)ro secreto sigillatis ambasiatoribus ip(s)orum d(omi)norum despoti et fr(atr)is nuper Bude traditis specificfe declarant(ur)*). Ezek közé tartozott a despotától és alattvalóitól szükséges hűségeskü kieszközlése. Mivel Vácott adták ki Szent Tamás apostol ünnepe előtti legközelebbi kedden (*Datum Wacye, feria tertia proxima an(te) festum beati Thome ap(osto)li, anno Domi(ni) mill(esi)mo quadringentesimo tercio*), vagyis 1403. december 18-án, ebben a dátumban keresendő a *terminus post quem*.

Itt érdemes megfigyelni Bölcs Konstantin egyik állítását. A despota életrajzírója arra utal, hogy a kezdeményezés magyar oldalról indult.¹⁵ Követve Konstantin tudósítását, ezt a lehetősé-

⁹ FILOZOF 1989. 9–12.

¹⁰ MIHALJČIĆ 1999a. 367–368.

¹¹ A szerb történetírásban először figyelt fel erre a levélre Mihailo Dinić (1899–1970). DINIĆ 1956. 93–98. FEJÉR 1841. 324. MÁLYUSZ 1956. 367.

¹² ENGL 1996., 53., 124., 128., 287., 296., 413., 493. FEDELES 2010. 29–33. C. TÓTH 2013. 55, 58.

¹³ A *gospodin* (úr) mint uralkodói címről lásd bővebben: MIHALJČIĆ 1999b. 121. MIHALJČIĆ 2001. 104–113.

¹⁴ GRZESIK – SROKA 2002. 104–107.

¹⁵ Konstantin ezt állítja: *Amikor ezt meghallotta a nyugati uralkodó (Zsigmond), únak eresztette küldötteit, hogy barátságot köthessen (Istvánnal)*. FILOZOF 1989, 100.

get a szerb szakirodalom is elfogadta.¹⁶ Ennek, nézetünk szerint, ellentmond az okleveles anyag. Ahogyan a magyar követeknek kiállított levélből kiderül, a despota követei már jártak Budán, így kevésbé valószínű, hogy a kezdeményezés Zsigmond királytól származott. Ellenkezőleg, a kezdeményező a despota volt, ami véleményünk szerint jobban illik az akkori állapotokhoz. Elvégre a despota helyzete – hatalmának megszilárdulása ellenére – továbbra is igen kényes volt, még Zsigmond királynak sikerült addigra megszilárdítani az uralmát.

Ezt a feltevést szerintünk a letapisok adatai is alátámasztják. A bizánci időszámítás szerinti 6912. évben (1403. szeptember–1404. augusztus) a bejegyzés megemlékezik a despota pusztításairól a kosovói Sitnicában, a Brankovićok területén.¹⁷ Valószínű, hogy a despota nem kezdhetett el a harcot a Brankovićokkal, akik mögött Szulejmán állt, erős szövetséges nélkül. Hogy ezt a szövetséget megkösse, István despota megindíthatta a tárgyalásokat a magyar királlyal. Szerintünk Zsigmond király a burgundi hercegnek címzett levelében a Brankovićok ellen irányuló akciójára utalhat, amelyek Sitnicát is érinthették, amikor arról számol be, hogy a hűségére tért despota már küzd az ellenségei ellen.

Szövetségre lépve a magyar uralkodóval, a despota biztosította északi határait, megszerezte Nándorfehérvárt (Belgrád) és Macsót.¹⁸ A szerb despota-állam politikája ezzel kilépett a balkáni térségből és uralkodója később többször szerzett magyar segítséget.¹⁹ A szerb-magyar viszony illetően fejlődése magával hozta a királyi adományokat István despota részére. Ahogyan azt Bölcs Konstantin megemlítette, szinte soha nem tért vissza Magyarországról adomány nélkül.²⁰ Ezek a javadalmak erősítették a despota-állam pénzügyeit, könnyítve az oszmánoknak adandó évi adó okozta terhelésen.²¹ Demográfiai szempontból a szövetség megkötése maradandó eredményeket hagyott. Menekülve az oszmán előrenyomulás elől, a szerb nép tömegesen áramlott Magyarországra, amit a despoták birtokai és a kialakított szoros viszony serkentettek.²²

Összegezve az eddigieket, megállapítható: a hűbéri viszony megkötésére valamikor 1403. december 18-a után és a Brankovićok ellen indított támadás, illetve legkésőbb valamivel 1404. április 16. előtt kerülhetett sor.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BLAGOJEVIĆ, MILOŠ (2011): *Srpska državnost u srednjem veku*. Beograd, Srpska književna zadruga.

¹⁶ ISN II. 71 (J. Kalić).

¹⁷ STOJANOVIĆ 1927. 221. ISN II, 75. (J. Kalić). Bölcs Konstatin, valószínű, homályosan tesz erre utalást amikor arról ír, hogy a despota visszavette a területeket amelyeket az izmaeliták önkényesen elvettek. FILOZOF 1989, 100. A Brankovićok uralma alatt álló területekről bővebben: DINIĆ 1978, 148–177. SPREMIĆ 2005a, 127–139.

¹⁸ ĆIRKOVIĆ 2009. 3–20. ISN II. 71–72 (J. Kalić). KALIĆ 2012. 98. PFEIFFER 2017. 125–138.

¹⁹ THALLÓCZY – ÁLDÁSY 1907. 49–50., 51. KALIĆ 1978. 101. JIREČEK 1981. 340. ISN II, 81 (J. Kalić). ROKAI – ĐERE – PAL – KASAŠ 2002. 133. VESELINOVIĆ 2006. 117. KALIĆ 2012. 100.

²⁰ FILOZOF 1989. 118.

²¹ SPREMIĆ 2005b. 275–327.

²² ISN II. 314–329. (S. Ćirković). ĆIRKOVIĆ 1990. 37–46. BLAGOJEVIĆ 2011. 349–354., 370–384.

- DINIĆ, MIHAILO (1956): Pismo ugarskog kralja Žigmunda burgundskom vojvodini Filipu, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*. 13–14. sz. 93–98.
- DINIĆ, MIHAILO (1978): Oblast Brankovića. In Ćirković Sima (szerk.): *Srpske zemlje u srednjem veku*. Beograd, Srpska književna zadruga. 148–177.
- ĆIRKOVIĆ, SIMA (1990): Seobe srpskog naroda u kraljevinu Ugarsku u XIV i XV veku. In Ranković Dragutin (szerk.): *Seobe srpskog naroda od XIV do XX veka: zbornik radova posvećen tristagodišnjici Velike seobe Srba*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 37–46.
- ĆIRKOVIĆ, SIMA (1997): *Srbi u srednjem veku*. Beograd, I. P. Dobrotvor, Idea.
- ĆIRKOVIĆ, SIMA (2009): Zemlja Mačva i grad Mačva. *Prilozi za knjižvnost, jezik, istoriju i folklor*. 74. sz. 3–20.
- ENGEL PÁL (1977): Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). In Szűcs Jenő – Vörös Antal (szerk.): *Értekezések a történeti tudományok köréből. (Új sorozat)*. 83. Akadémiai Kiadó.
- ENGEL PÁL (1987): Zsigmond király bárói: rövid életrajzok. Lazarevics István szerb despota. In Beke László – Marosi Ernő – Wéhli Tünde (Szerk.): *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. I. *Tanulmányok*, Budapest, Budapesti Történeti Múzeum. 430–432.
- ENGEL PÁL (1996): *Magyarország világi archontológiája I*. Budapest, MTA Történettudományi Intézet.
- ENGEL PÁL (2001): *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*. London – New York, I. B. Tauris & Co Ltd.
- ENGEL PÁL – KRISTÓ GYULA – KUBINYI ANDRÁS (2005): *Magyarország története 1301–1526*. Budapest, Osiris Kiadó.
- FEDELES TAMÁS (2010): *Püspökök, prépostok, kanonokok*. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Történeti Tanszék
- FEJÉR, GEORGIUS (1841): *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/4*. Budaë, Typis Tipographiæ Regiæ Universitatis Ungariçæ.
- FILOZOF, KONSTANTIN (1989): *Žitije despota Stefana Lazarevića*, Jovanović Gordana (szerk.): Beograd, Prosveta, Srpska književna zadruga.
- GAŠPAROVIĆ, STELA (2016): *Srbija i Ugarska od 1402. do 1460.godine*, 2016-ban a Belgrádi Bölcsészettudományi Karon megvédett PhD tézis kézírata.
- GRZESIK, RYSZARD –A. SROKA, STANISLAW (2002): Ismeretlen dokumentum a XV. század eleji magyar–szerb viszonyokról. *Aetas* 17. évf. 4. sz. 104–107.
- HERCZEGH GÉZA (1987): *Magyarország külpolitikája 896–1919*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- INALDŽIK, HALIL (1974): *Osmansko carstvo*. Klasični period (1300–1600), Beograd, Srpska književna zadruga.

- ISN II (1982): *Istorija srpskog naroda II. Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, Beograd, Srpska književna zadruga.
- IVIĆ, ALEKSA (1929): *Istorija Srba u Vojvodini*. Novi Sad, Matica srpska.
- JIREČEK, KONSTANTIN (1981): *Istorija Srba*. I. Beograd, Slovo ljubve.
- KALIĆ, JOVANKA (1978): Srbija i Beograd početkom XV vek. *Godišnjak grada Beograda*. 25. sz. 97–105.
- KALIĆ, JOVANKA (2012): *Srbi u poznom srednjem veku*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- MÁLYUSZ ELEMÉR (1956): *Zsigmondkori oklevéltár II/1*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MÁLYUSZ ELEMÉR (1984): *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest, Gondolat.
- MIHALJČIĆ, RADE (1999a): Letopisi. In Ćirković Sima–Mihaljčić Rade (szerk.): *Leksikon srpskog srednjeg veka*. Beograd, Knowledge. 367–368.
- MIHALJČIĆ, RADE (1999b): Gospodin. In Ćirković Sima–Mihaljčić Rade (szerk.): *Leksikon srpskog srednjeg veka*. Beograd, Knowledge. 121.
- MIHALJČIĆ, RADE (2001): *Vladarske titule oblasnih gospodara*. Prilog vladarskoj ideologiji u staroj srpskoj prošlosti. Beograd, Srpska školska knjiga, Knowledge.
- PFEIFFER ATTILA (2017): A Macsói bánság és a macsói vár lokalizációjának kérdése a magyar és szerb történelemírásban. *Világtörténet*. 39. évf. 1. sz. 125–138.
- PRELENDER, IVICA (1991): Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi. *Historijski zbornik*. 44. sz. 23–41.
- PURKOVIĆ, MIODRAG (1978): *Knez i despot Stefan Lazarević*, Beograd, Sveti arhijereski sinod Srpske pravoslavne crkve.
- RADONIĆ, JOVAN (1903): *Zapadna Evropa i balkanski narodi prema Turcima u prvoj polovini XV veka*. Novi Sad, Matica srpska.
- RADONIĆ, JOVAN (1941): Sporazum u Tati 1426. godine i srpsko-ugarski odnosi od XIII–XVI veka. *Glas Srpske Kraljevske Akademije*. 187. sz. 117–232.
- ROKAI PETAR – ĐERE ZOLTAN – PAL TIBOR – KASAŠ ALEKSANDAR (2002): *Istorija Mađara*. Beograd, Clío.
- SPREMIĆ, MOMČILO (1994): *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*, Beograd, Srpska književna zadruga.
- SPREMIĆ, MOMČILO (2005a): Brankovići–oblasni gospodari Kosova. In *Prekinut uspon*. Srpske zemlje u poznom srednjem veku. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 127–139.
- SPREMIĆ, MOMČILO (2005b): Turski tributari u XIV i XV veku. In *Prekinut uspon*. Srpske zemlje u poznom srednjem veku. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 275–327.
- STANOJEVIĆ, STANOJE (1896): Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle. *Archiv für Slavische Philologie*. 18. sz. 409–472.

STOJANOVIĆ, LJUBOMIR (1927): *Stari srpski rodoslovi i letopisi*. Sremski Karlovci, Srpska Kraljevska Akademija.

SZAKÁLY FERENC (1986): A török–magyar küzdelmek szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526), In Rúzsás Lajos–Szakály Ferenc (szerk.): *Mohács, tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

ŠUICA, MARKO (1997): Zavera vlastele protiv kneza Stefana Lazarevića 1398. godine. *Istorijski glasnik*. 1-2. sz. 7–24.

ŠUICA, MARKO (2014): Narastanje novih moćnika (1389–1402), In Mišić Siniša (Szerk.): *Vlast i moć. Vlaszela Moravske Srbije od 1365. do 1402.godine*, Kruševac, Narodna biblioteka Kruševac, Centar za istorijsku geografiju i istorijsku demografiju Filozofski faultet Univerziteta u beogradu, 21–38.

THALLÓCZY LAJOS – ÁLDÁSY ANTAL (1907): *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

C. TÓTH NORBERT (2013): *A székes és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387–1437*. Budapest, MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája.

VATEN, NIKOLA (2002): Uspon Osmanlija (1362–1451). In Mantran Rober (szerk.): *Istorija Osmanskog carstva*. Beograd, Clío. 38–93.

VESELINOVIĆ, ANDRIJA (2006): *Država srpskih despota*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.